

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
TEOLOGIJA U RIJECI – KATEDRA ZA FILOZOFIJU

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci
KATEDRA ZA DRUŠTVENE I HUMANISTIČKE ZNANOSTI U MEDICINI

Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci

Teološki fakultet Sveučilišta *Nicolaus Copernicus* u Toruńu

RIJEČKI ZNANSTVENI MOSTOVI 2

Konačno na tragu beskonačnog: pojam besmrtnosti i trajanja u znanosti i svijesti

Međunarodni znanstveni simpozij

Velika dvorana Teologije (br. 210)

Omladinska 14, Rijeka

Rijeka, 27. listopada 2017.

Impressum

Knjižica sažetaka:

Konačno na tragu beskonačnog: pojam besmrtnosti i trajanja u znanosti i svijesti

Urednik:

Saša Horvat

Nakladnik:

Teologija u Rijeci, područni studij Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Sunakladnici:

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci

Rijeka, 2017.

Priprema za tisak i tisak:

Grafomark d.o.o., Zagreb

Tiskano u listopadu 2017.

ISBN 978-953-6420-07-0

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem 140116001.

Sadržaj

Program simpozija	4
Uvod u temu simpozija	6
Sažeci	8
Organizacijski odbor simpozija	32
Znanstveni odbor simpozija	32

Program

9.00 – Otvaranje simpozija i pozdravne riječi

Prvi blok predavanja

9.20 – *prof. dr. sc. Amir Muzur* (Medicinski fakultet i Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci)

»Besmrtnost, mozak i ljudski vijek«

9.35 – *izv. prof. dr. sc. Veronika Nela Gašpar* (Teologija u Rijeci - Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

»Konačno na tragu beskonačnog u marijanskoj ikonografiji«

9.50 – *ks. dr. sc. Tomasz Huzarek* (Teološki fakultet Sveučilišta Nicolaus Copernicus u Toruńu)

»‘Enduring’ though time and change – one opinion in the discussion«

10.05 – Rasprava

Drugi blok predavanja

10.25 – *izv. prof. dr. sc. Aleksandra Golubović* (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci)

»Egzistencijalni dokaz za Boga«

10.40 – *prof. dr. sc. Predrag Dominis Prester* (Odjel za fiziku Sveučilišta u Rijeci)

»Beskonačnosti u fizici (i kako se s njima nosimo)«

10.55 – *prof. dr. sc. Dražen Domijan* (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci)

»Kognitivne osnove razumijevanja pojma beskonačnosti«

11.10 – Rasprava

11.25 – Power-Point-prezentacija studenata: *Martina Marijanović / Josip Pende* (Teologija u Rijeci - Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

»Dijaloška besmrtnost duše prema Josephu Ratzingeru«

Treći blok predavanja

- 11.35 – *doc. dr. sc. Nikola Vranješ* (Teologija u Rijeci - Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)
»Od konačnog prema beskonačnom u pastoralnom djelovanju Crkve: prema novoj teološko-pastoralnoj paradigmi«
- 11.50 – *dr. sc. Michal Sadowski* (Teološki fakultet Sveučilišta Nicolaus Copernicus u Toruńu)
»The infinite and the finite: Abū Rā'īṭa's al-Takriti model of the Trinity«
- 12.05 – *Anton Šuljić, prof.*
»Sakralna umjetnost i Beskonačno«
- 12.20 – Rasprava

Četvrti blok predavanja

- 12.35 – *dr. sc. Mario Tomljanović* (Teologija u Rijeci - Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)
»Duhovnost i beskonačno: duhovni život pod znakom vječnosti«
- 12.50 – *doc. dr. sc. Božidar Mrakovčić* (Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu)
»Božja beskonačnost i ljudska konačnost u izabranim biblijski tekstovima«
- 13.05 – *dr. sc. Saša Horvat* (Teologija u Rijeci - Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu) / *dr. Georg Northoff* (Canada Research Chair in Mind, Brain Imaging and Neuroethics / ELJB-CIHR Michael Smith Chair in Neurosciences and Mental Health / Research Unit Director, University of Ottawa)
»Djeca i vrijeme: filozofsko i neuroznanstveno promišljanje njihovog odnosa«
- 13.20 – Zaključna rasprava

Uvod u temu simpozija

Sa svojom konačnošću čovjek se oduvijek teško mirio. Život s rokom trajanja neumoljivo se postavio kao izazov svim ljudskim sposobnostima i naporima. Beskonačno se zato rano pojavilo na horizontu ljudske povijesti i otada privlači ljudsko tijelo i duh. Cilj interdisciplinarnog simpozija »Riječki znanstveni mostovi« je progovoriti o naporima konačnog bića koje ili pokušava slijediti tragove Beskonačnog ili pokušava uz pomoć tehnike sam sebi stvoriti beskonačnu perspektivu i trajanje.

Riječ je o jedinstvenom znanstvenom događaju koji će na jednom mjestu okupiti različite profile znanstvenika kako bi se pokušalo ostvariti interdisciplinarnu suradnju i prevladati metodološke granice između pojedinih znanstvenih polja, a sve u svrhu produbljivanja shvaćanja smisla ljudske konačnosti i težnje prema Beskonačnome. Riječ je o drugom »izdanju« ovog znanstvenog događaja, koji je zbog svog interdisciplinarnog karaktera i dobio svoj glavni naziv - »Riječki znanstveni mostovi«. Tema prošlogodišnjeg skupa, „Svijest: otvaranje suvremenog interdisciplinarnog poliloga“, održanog 21. listopada 2016., dokazala je da perspektive različitih profesija i znanstvenika mogu raspravu o složenoj temi učiniti izrazito plodnom: naša je nada da ćemo u tome uspjeti i ove godine.

Organizacijski odbor:

Dr. Saša Horvat

Dr. Amir Muzur

Dr. Franjo Mijatović

Dr. Piotr Roszak

Sažeci

Sveučilište u Zagrebu - Katolički bogoslovni fakultet

TEOLOGIJA U RIJECI
područni studij

**UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU**

Wydział Teologiczny

Dražen Domijan

»Kognitivne osnove razumijevanja pojma beskonačnosti«

Objašnjenje razumijevanja apstraktnih pojmova predložili su Lakoff i Johnson (1980) analizom metafora u svakodnevnoj komunikaciji. Prema ovim autorima, metafora nije samo poetsko sredstvo karakteristično za književnost nego temeljni kognitivni mehanizam putem kojeg se ostvaruje preslikavanje između izvorne (konkretne) domene i ciljne (apstraktne) domene. Izvorna domena je utemeljena u konkretnom iskustvu interakcije s okolinom i sastoji se od malog skupa pojmova koji označavaju prostorne odnose (gore-dolje, naprijed-natrag, blizu-daleko), fizičke ontološke pojave (entitet, spremnik) i osnovne doživljaje i radnje (kretanje, hranjenje). Ovi pojmovi ne zahtijevaju daljnju elaboraciju unutar pojmovnog sustava već su razumljivi sami po sebi. Ciljnu domenu čini struktura obilježja nekog apstraktnog pojma za koju pronalazimo sličnosti s izvornom domenom. Preslikavanje se ostvaruje putem pojmovne metafore koja sustavno povezuje dvije domene.

U izuzetno zanimljivoj i provokativnoj knjizi *Where mathematics comes from* Lakoff i Núñez (2000) su primijenili analizu pojmovnih metafora i na apstraktne matematičke pojmove među kojima posebnu važnost ima pojam beskonačnosti. Matematičari razlikuju potencijalnu i aktualnu beskonačnost. Potencijalna beskonačnosti može se preslikati na konkretno iskustvo kontinuiranog ponavljanja iste radnje odnosno s beskonačnom iteracijom istog skupa konačnih poteza. S druge strane, razumijevanje aktualne beskonačnosti zahtijeva poseban konceptualni skok a to je shvaćanje da beskonačni proces ima kraj i konačni rezultat koji je jedinstven i slijedi nakon svakog prethodnog koraka. Ovo preslikavanje beskonačnog procesa na konačni nazvali su bazična metafora beskonačnosti koja daje metaforičko dovršavanje tekućeg procesa tako da on ima rezultat: beskonačnu stvar. Bazična metafora beskonačnosti omogućava razumijevanje mnogih složenih pojmova moderne matematike kao što su realni brojevi, kontinuum, beskonačne sume i limiti beskonačnih nizova. Nadalje, ova metafora nalazi se u podlozi razumijevanja Cantorovog dokaza o neprebrojivosti kontinuumu

odnosno spoznaje da postoje beskonačni skupovi različitih veličina. Na kraju, razmotrili su i kako svakodnevno iskustvo sa zrcima omogućava razumijevanje infinitezimalnih veličina pa čak i konstrukciju skupa hiperrealnih brojeva koji je veći od skupa realnih brojeva. Opisane analize navele su Lakoffa i Núñeza (2000) na radikalni zaključak da je matematika produkt ljudskog uma i njegovih kognitivnih kapaciteta (posebno kapaciteta za stvaranjem konceptualnih metafora) a ne objektivno obilježje svijeta koje egzistira neovisno od nas.

Prof. dr. sc. Dražen Domijan
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka
ddomijan@ffri.hr

Veronika Nela Gašpar

»Konačno na tragu beskonačnog u marijanskoj ikonografiji«

Beskonačno je filozofski pojam i nema svojeg ekvivalenta u Bibliji. Prema *Rječniku filozofskih pojmova*, označuje ono što je bez početka i svršetka, čemu se ne mogu odrediti granice niti se može umski do kraja shvatiti. Kao metafizička kategorija temeljna je oznaka subzistentnog bića (Boga), za razliku od stvorenih bića koja su nužno konačna i ograničena.

Iskustvo konačnosti, na netemetskoj razini i na razini filozofskoga promišljanja, izvorno je u ljudskoj egzistenciji. Ono se tijesno povezuje s iskustvom onoga što je onkraj te konačnosti polazeći od iskustva konačnoga što ga čovjeku ima o sebi (kao nešto što je u zamki ništavila, i obilježeno mnoštvenošću i postajanjem, ali i kao pozitivnost postojanja, koje samo po sebi otvara neograničen obzor i traga za samoobjavom Beskonačnoga i za odnosom s Njim).

Pred iskustvom fenomena konačnosti svoga bića čovjek spoznaje svoju nemoć ne samo da pronikne misterij patnje koji mu konačnost stvara nego i nemoć da iz sebe samoga postigne svoje vlastito dovršenje. Čovjek u svojoj slobodi nadilazi sebe beskrajno; u tome je sam sebi pitanje. Ne želi li, međutim, čovjek rezignirati u svojoj konačnosti i unatoč svekolikom iskustvu patnje, optira li, dakle, za smisao i ispunjenje, čovjek je uvijek na tragu beskonačnoga. Jer čovjek samo otkrićem beskonačnog/božanskog utemeljuje svoje postojanje, nadilazi svoju konačnost, jamči svojoj kratkoj zemaljskoj putanji smisao i otvara sebi prolaz prema vječnoj budućnosti.

Za našu epohu naviknutu na vizualno prihvaćanje svijeta, grčki teolog Ioannis Spiteris preporučuje i na Zapadu jedan drugačiji put, priziv na oko koje polazi od konačnoga koje mu ukazuje na beskonačno. Ovaj i ovakav put za razumijevanje Istočnog kršćanstva tim je prihvatljiviji što u njemu ikona, kao slikovito prikazivanje svijeta beskonačnoga, svetog, božanskog, zauzima središnje mjesto.

Sve ikone imaju određena obilježja koja i nama danas pomažu otkrivati njihov govor i značenja, kojima zahvaćaju i naše živote. Taj teološko-duhovni, kao i estetsko-stilski kanon, olakšava nam

pristup svim tipovima ikonama koje na svoj način govore o konačnom koje je na tragu beskonačnoga. U klasičnom je Bizantu postojao tzv. Kanon boja: crvena (purpurna) označava božanstvo, a plava ljudsku prirodu. Krist se prikazuje s crvenom donjom haljinom i plavim plaštem. Obratno, kod Marije, donja haljina je plave boje jer Marija nije božica nego običan čovjek kao i svatko drugi od nas. Ali se prikazuje s crvenim plaštem jer je milošću obožena. Zlatna je podloga ikone, prije svega, prikaz samog nebeskog ozračja koje okružuju Krista, Mariju, anđele i svece. Posebnu pozornost među ikonama zavrjeđuje ikona *Majke Božjeg Milosrđa (Eleousa)*. Tradicija kršćanskog istoka pridaje joj prvo mjesto.

Izv. prof. dr. sc. Veronika Gašpar (s. Nela)

Teologija u Rijeci, područni studij KBF-a Sveučilišta u Zagrebu

Školska 4, 51215 KASTAV

nelagaspar99@gmail.com

Aleksandra Golubović

»Egzistencijalni dokaz za Boga«

U čovjeku je oduvijek postojala težnja za beskonačnim/onostranim. Ona se očitovala u različitim aspektima i s obzirom na različite segmente njegovog postojanja. Gotovo i nema razine na kojoj takva prisutnost nije zamijećena ili pak pretpostavljena.

Prema jednoj interpretaciji, već na temelju same čovjekove konstitucije može se raspravljati o pretpostavci da je on sačinjen od dvije, prema mnogim autorima, filozofima i teolozima, nepomirljive dimenzije: konačnosti i beskonačnosti, vremena i vječnosti, slobode i nužnosti. Drugim riječima, na njegovu ontološku razinu promatranu osobito iz perspektive filozofije religije može se gledati kao na zbilju koja se sastoji od dva naizgled nepomirljiva elementa: ljudskog i božanskog. Ta je teza gotovo oduvijek prisutna barem na razini mogućnosti koje su čovjeku na raspolaganju, tj. u obliku pitanja o smislu i vrijednosti ljudskog života. Jer svaki se čovjek pita koji je smisao njegova postojanja i može li ga sa sigurnošću ostvariti? Već na razini odgovora na ovo pitanje može se tvrditi da čovjek zapravo oduvijek teži za boljim, višim, onim nedokučivim i beskonačnim koje je uglavnom prisutno, ako ne drugačije, onda u obliku ideala koji ga neprestano privlače k sebi. Govoreći općenito, ideali itekako mogu ukazivati na zbilju i zbiljsko postojanje, mogu predstavljati ono što čovjek u zbilji želi i pokušava postići. Ideali se primjerice pojavljuju u domeni ljudske moralnosti, gdje se uostalom upravo čovjekova moralnost najčešće prosuđuje s obzirom na prisutnost ili odsutnost određenih moralnih kvaliteta. Pored toga se, a vezano uz cilj ljudskog egzistiranja može postaviti pitanje je li čovjek sam sebi smisao ili je smisao izvan njega? Jer u čovjeku se također oduvijek nalazi težnja za svojevrsnim vrijednosnim ispunjenjem i postizanjem onoga što ga nadilazi.

Prema drugoj interpretaciji, nameće se pretpostavka prema kojoj beskonačnost ukazuje na postojanje bića koje, s jedne strane nadilazi čovjekovu stvarnost, ali ga s druge bitno obilježava. Ovdje mislimo naravno na Boga. No i tu se pojavljuju mnogi problemi i poteškoće. Boga nije moguće dokazati ili ga barem nije moguće dokazati u strogom, odnosno užem smislu te riječi. Mutna i nedovoljno opravdana saznanja o Bogu imali su mnogi ljudi: od filozofa, teologa, znanstvenika pa sve do običnih

ljudi. Mnogi od njih pokušali su oblikovati ili ponuditi svoju verziju dokaza za Boga, no kao što znamo nikome to nije uspjelo na konkluzivan način. Prirodno je da čovjek pokušava probiti granice svog uma, nadići postojeća razmišljanja i dokazati Božje postojanje. No u konačnosti se svaki takav pokušaj svodi na ono što ćemo nazvati 'egzistencijalnim dokazom za Boga'.

Pod egzistencijalnim dokazom za Boga, koji ćemo u našem izlaganju analizirati i interpretirati, ne podrazumijevamo nikakav 'čvrsti' dokaz za Boga, već mislimo na mnogo segmenata u kojima uočavamo prisutnost Boga u čovjekovu životu. Ta je prisutnost vidljiva u domeni potrage za smislom i vrijednostima, u ljudskoj moralnosti, iskustvu i sl. Drugim riječima, obilježava čitavu čovjekovu egzistenciju.

Izv. prof. dr. sc. Aleksandra Golubović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
51000 Rijeka
agolub@ffri.hr

Saša Horvat / Georg Northoff

»Children and time: philosophical and neuroscientific reflection of their relationship«

The phenomenon of time places in front of man many philosophical and scientific questions: what is the time; in what kind of relationship is it with space, and in what kind of relationship is it with movement; whether there is any kind of meaning in relation to transience and eternity; what time gives us to understand as uniquely human capability... Answers to the above and similar issues are developed from different and established views on time, and from the ground they shape man's understanding of himself and the world.

In this presentation, we start from the fact that humans are not born with understanding of time as an already complete capability or mental power. The relationship between man and time is gradually evolving. Hence, the hypothesis of this paper states that for a more complete understanding of the phenomena of time it is necessary to deepen the understanding of the beginning of the relationship between man and time, which has its beginnings in childhood.

The thought of the work will be marked by interdisciplinarity. On the one hand, with the help of philosophical insights and methods, they will try to capture how children, from birth to the first five years of life, realize time and how time shapes their lives. On the other hand, with the help of neuroscience research, we will provide insight into the contemporary understanding of the development of the baby's brain - the biological basis of human mental abilities, and also the understanding of time. The authors will also use the knowledge of other scientific fields as well as the insights gained from direct relationships with their own children.

The first part of the presentation will briefly show certain philosophical and neuroscientific attitudes of time, which will remain present in the background of the whole research, but with a restrained influence, in order to achieve close phenomenological insight into the relationship between children and time in the second part of the paper. In the third part of the paper, the

synthesis of interdisciplinary findings will be developed, which will be critically conceived in the conclusion. Based on the results, the contribution of the interdisciplinary approach to children and time will be evaluated and proposals will be made for further research into the phenomenon of time and its meaning for man.

Dr.sc. Saša Horvat
Teologija u Rijeci
horvat.sasa@gmail.com

Dr. Georg Northoff
Canada Research Chair in Mind, Brain Imaging and Neuroethics
ELJB-CIHR Michael Smith Chair in Neurosciences and Mental Health
Research Unit Director
georg.northoff@theroyal.ca

Martina Marijanović / Josip Pende

»Dijaloška besmrtnost duše prema Josephu Ratzingeru«

Nasuprot modernih teoloških strujanja koji žele izbaciti pojam *duša* iz katoličke terminologije, a sukladno time i utišati govor o »besmrtnosti duše« smatrajući kako nije Biblijski utemeljen, Joseph Ratzinger (papa emeritus Benedikt XVI.) u svome djelu *Eshatologija – Smrt i vječni život* jasno iznosi svoju opservaciju kada je u pitanju proces dehumanizacije čovjeka tj. one njegove duhovne, vječne dimenzije. Za bolje upoznavanje njegove eshatološke vizije nužno je poći od teologije smrti u kojoj je već implicitno sadržana misao o besmrtnosti. Upravo preko analize starozavjetnih i novozavjetnih spisa, Ratzinger razvija svoj govor o »međustanju«, te na taj način jasno daje do znanja kako ideja besmrtnosti duše nije suprotna biblijskoj vjeri u život nakon smrti, nego da je u njoj utemeljena! Besmrtnost duše precizira kao »dijalošku besmrtnost«, te time kazuje kako je čovjek stvoren u relaciji prema Bogu koja uključuje neuništivost. Stoga, »imati dušu«, znači »biti dijaloški partner Boga«. Čovjek, dakle, nije besmrtan po sebi, nego je »besmrtan Božji odnos prema čovjeku«.

Rad stoga, s posebnim zanimanjem želi pokazati kako je ideja besmrtnosti duše čvrsto ukorijenjena u Biblijskoj predodžbi, odnosno na biblijskoj vjeri u život poslije smrti, te da se razvijala postupno neovisno o grčkoj predaji.

Martina Marijanović (studentica)
Teologija u Rijeci
mmarijanovic444@gmail.com

Josip Pende (student)
Teologija u Rijeci
josip.pende2@gmail.com

Božidar Mrakovčić

»Božja beskonačnost i ljudska konačnost u izabranim biblijski tekstovima«

Biblija je knjiga koja govori ne samo o Bogu nego i o čovjeku, o njihovom međusobnom odnosu koji se ocrtava na svakoj njezinoj stranici. Svako autentično religiozno iskustvo uključuje doživljaj Boga kao svetog, tj. različitog i drukčijeg od čovjeka. Bog je stvoritelj svega, savršen, besmrtn, svemoguć, a čovjek je nesavršeno i smrtno stvorenje. Biblijska vjera ide dalje od ovog iskustva i govori o beskonačnom Bogu koji želi svoju beskonačnost podijeliti s čovjekom koji je po svojoj naravi konačan. Prve stranice Biblije u izvještajima o stvaranju naziru ovu stvarnost govoreći o čovjeku koji je stvoren isti dan kada i životinje, ali je slika Božja (Post 1,27); Bog ga je načinio od praha zemaljskog u koji je, međutim, udahnuo svoj dah (Post 2,7). Kao stvorenje nije sam sebi dostatan, potreban je pomoći bližnjega i živi od dobrote svoga Stvoritelja, koji ga je s druge strane stvorio »malo manjim« od samoga sebe (Ps 8,6). Već je Knjiga Mudrosti naslutila da čovjek nije Bogu sličan samo zato jer kao gospodar stvorenja participira na Božjem gospodstvu, nego i zato jer ga je Bog učinio »na sliku svoje besmrtnosti« (Mudr 2,23) koju je izgubio svojim grijehom, a može je ponovno zadobiti pravednošću i mudrošću (Mudr 1,15.6,18). Na ličan način o beskonačnom Bogu i konačnom čovjeku kojega Bog želi učiniti dionikom svoje beskonačnosti govore dva vrlo poznata NZ-tna teksta. Ivan u proslovu svog evanđelja (Iv 1,1-18) pjeva o vječnoj Božjoj Riječi, o jedinorođenom Sinu Božjemu koji se zaodijeva čovjekovom smrtnom naravi kako bi svatko onaj koji povjeruje u njega mogao postati dijete Božje imati već sada život Božji u sebi i biti uskrišen u posljednji dan. Matej započinje

Isusova blaženstva (Mt 5,3-11) sa siromasima duhom, tj. onima koji su svjesni svoje stvorenosti i konačnosti, svoje potrebe za drugim/Drugim i tako otvoreni beskonačnom Bogu koji im želi dati svoje kraljevstvo, tj. učiniti ih svojim sinovima i dopustiti im da vječno gledaju njegovo lice.

Doc.dr.sc. Božidar Mrakovčić
Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Vrhovec 29, 10000 Zagreb
bmrakovcic@yahoo.com

Predrag Dominis Prester

»Beskonačnosti u fizici (i kako se s njima nosimo)«

U fizici se često susrećemo s beskonačnostima. Jedna vrsta beskonačnosti se odnose na pitanje da li je prostor i/ili vrijeme beskonačno. Mogućnost postojanja takvih vrsta beskonačnosti, iako čini zanimljiv predmet teorijskog i eksperimentalnog istraživanja, ne stvata nervozu ili uzbuđenje kod fizičara. Dapače, neki od najpoznatijih modela Prirode i Svemira su ih sadržavali, poput Newtonovih.

No, u fundamentalnoj fizici ponekad se pojavljuju »neželjene« vrste beskonačnosti, tj. one koje bi, bar naizgled, trebale biti isključene uobičajenim zahtjevima fizikalne i matematičke konzistentnosti. Vrlo često su ove beskonačnosti povezane s ponašanjem na neograničeno malim udaljenostima u prostor-vremenu. Ove beskonačnosti mogu imati čisto klasičnu prirodu, poput singulariteta u unutrašnjosti crnih rupa ili kozmičkih singulariteta u teorijama Velikog praska, ili pak mogu imati kvantno porijeklo, poput beskonačnosti koje se javljaju u kvantnim teorijama polja kakva je Standardni model fizike elementarnih čestica koji opisuje sva međudjelovanja, koja danas smatramo temeljnima, osim gravitacije.

Koristeći navedene primjere pokašat će se na pojednostavljen način, bez primjene matematičkog formalizma, objasniti kako se nosimo s beskonačnostima ove vrste i zašto nam ipak ne stvaraju probleme u (preciznom) opisu svijeta oko nas. Predočit će se jednostavni argumenti koji sugeriraju da kvantna teorija gravitacije, tj. fundamentalni opis prostor-vremena za kojim još tragamo, vjerojatno rješava problem postojanja »neželjenih« beskonačnosti, barem onih prisutnih u spomenutim primjerima.

Prof. dr. sc. Predrag Dominis Prester
Zavod za teorijsku fiziku i astrofiziku, Odjel za fiziku
Sveučilište u Rijeci
Ul. Radmile Matejčić 2, 51000 Rijeka
pprester@phy.uniri.hr

Michał Sadowski

»The Infinite and the Finite. Abū Rā'īṭa's al-Takriti Model of the Trinity«

A Western Syrian Abū Rā'īṭa's al-Takriti is one of the most significant Christian theologians and contributor to the early Christian-Muslim theological dialogue of the 9th century. In one of his major works, *al-Risāla fī l-ṭālūt al-muqaddas*, he defends the doctrine of the Trinity from the accusation of tritheism raised by the Muslims. »The Infinite and Finite« points to an unconventional way he describes God's simultaneous oneness and threeness. The explanation is mainly based on the Trinitarian analogies, however it focuses on the continuous infinity of the divine Being and his reciprocal threefold, finite distinctions. Al-Takriti moves the interreligious discussion on the nature of God from the concept of substance and substantial attributes (*ṣifāt dātiyyah*) towards an unusual concept of divine »finiteness« within infinity. The research will search for Patristic sources of such a concept and will relate it to Muslim theology of the time.

Dr. Michał Sadowski
Nicolaus Copernicus University, Faculty of Theology
Department of Patrology and Church History
ul. Gagarina 37, 87-100 Toruń
michalsadowski@umk.pl

Ks. Tomasz Huzarek

»‘Enduring’ though time and change one opinion in the discussion«

A man goes through double time experience. On the one hand it is bewilderment: somehow I overbear time and I last, I have control over time. Despite the passage of time I have experience of my own consistency, I am an object ‘enduring’ though time and change. Using a metaphor/image I can say that in a way I „am squeezing through” passing time, „I am squeezing towards” new reality while remaining myself. On the other hand there is doubt: experience combined with the question: doesn’t passage of time undermine my identity? Can I be something that lasts constantly? Existence in time is combined with loss, and time is the cause of decay. This experience is revealed in different moments in life, when we realize, that time undermines us somehow, that we both lose and gain something in time, but something from ourselves is lost irretrievably.

This double experience, of both lasting in time as well as experience of loss and change, allows to raise a fundamental question: do I keep my identity despite the changes which affect me or do I only become and in no moment of my existence am I not „ready” yet? In other words – defining the question in philosophical categories – am I an object ‘enduring’ in time, or a process or series of occurrences, do I exist with my whole self in my time being, or perhaps in these moment only my partial pieces exist?

As a response to the raised questions in philosophical dispute two major positions have been established (each of them covers different solutions). The first position, called simple view, I will be naming substantialism. Here, personal identity is synonymous with enduring in time of a object. In substantialists’opinion personal identity is a final fact and it cannot be analysed in empirical categories or reduced to these categories. The second position – which is more common – is a process of a kind called complex view. Supporters of this position try to provide empirical criterion of identity through indication to some facts as necessary conditions of a person’s identity living in

time t_1 with a person living in time t_2 . Two criteria of personal identity are distinguished : (1) a criterion of physical consistency – person's identity is based on consistency of some biological reactant (different versions of this criterion indicate on different bases of identity: consistency of body, brain or human organism) or (2) a criterion of mental consistency – a base of consistency is mental consistency (there has to be causative connections between phases of someone's mental life in order for us to talk about personal identity in time). According to these criteria personal identity in time is based mainly on physical and/or mental consistency.

In my submission I would like to defend a version of substantialism in which lasting or subject's identity in time can be understood not as an immutability but as an unchangeability of a subject which is predicated.

Ks. Dr. Tomasz Huzarek
Faculty of Theology, Nicolaus Copernicus University
Gagarina 37; 87-100 Toruń
tomhuzar@gmail.com

Anton Šuljić

»Sakralna umjetnost i Beskonačno«

Umjetnost je prikaz Beskonačnog u konačnom, općega u posebnom, kaže Friedrich W. J. Schelling i tvrdi da su umjetnost, filozofija i religija pojave duhovnog u vremenu i usko su uzajamno povezane upravo kroz umjetnost koja daje oblik onoga Beskonačnoga u konačnome. Niti filozofija niti religija ne mogu bez umjetnosti i zato estetski moment povezuje i čini srodnim sve tri duhovne potencije.

Sakralna umjetnost je umjetnost koja uprisutnjuje Sveto. Ona ga čini vidljivim, štoviše ona ga tumači, interpretira ga i sluti. Sakralne umjetnosti nema bez njezinog bitnog sadržaja – vjere. Kršćanska vjera je vjera u jednog, svetog, vječnog i svemogućeg Boga koji je Stvoritelj. Stvoritelj nema ni početka ni kraja – on je jedno s našim pojmom Beskonačnog. Beskonačnost je pak filozofski pojam i nema svojeg ekvivalenta u Bibliji. Iskustva povezana s tim, međutim, jasno su opisana u Pismu i u teološkoj tradiciji: Iskustvo Boga usko je povezano sa sviješću da postoje granice našeg mišljenja i našega svijeta. Beskonačno se u judeo-kršćanskoj religioznoj tradiciji, a onda i u likovnim umjetnostima, najčešće naziva – Vječno. Premda etimologija hrvatske riječi »vječnost« upućuje na vijek, a vijek je vremenski ograničeno razdoblje, vječnost kao tipično religiozni pojam poprimio je u stvarnosti izraz Beskonačnog.

Kršćanski nauk osobito je u prvim stoljećima, u srazu s helenističkom kulturom i grčkom filozofijom, izoštravao svoje pojmovlje te je tako u poznatome Nicejsko-carigradskom simbolu vjere (325.-381.), među ostalim formulirao vjeru u Boga »svega vidljivog i nevidljivog« čijem »kraljevstvu neće biti kraja«. Beskonačni i Vječni koji je Tajna ipak nije ostao sakriven u Beskonačnosti već se objavio. On u njoj postaje prvi i posljednji razlog. On je, konačno, i ime za to što nazivamo Beskonačnim.

Za čovjeka je bitno pitanje je li u svome životu naučio umijeće dosluha s Beskonačnim. *C.G. Jung* kaže: »Presudno pitanje za čovjeka jest: Je li povezan s nečim Beskonačnim ili nije? To je vrlo bitno pitanje njegova života. Znamo li da je samo ono što je Beskonačno uistinu važno možemo izbjeći usmjeravanje našega zanimanja prema beznačajnostima i svim vrstama ciljeva koji nemaju stvarnu

važnost (...) U krajnjoj liniji, mi nešto vrijedimo samo zato što utjelovljujemo ono što je bitno, a ako to ne utjelovljujemo, uludo smo potrošili život.«

To što Jung naziva utjelovljenjem Bitnoga povezanog s Beskonačnim tiče se jednako vjere kao i umjetnosti, u konačnici tiče se čovjeka i svijeta na način svih čovjekovih djelatnosti. Kršćanstvo je religija koja se temelji na Utjelovljenju – utjelovljenju Beskonačnog u osobi Isusa Krista. On je objava, očitovanje Vječnog Boga. Ta se vjera nedvosmisleno nadaje iz novozavjetne predaje, a posebice ju je jasno formulirao sv. Pavao u Poslanici Kološanima gdje on kaže da je Krist »slika Boga nevidljivoga« (Kol 1,15). Slika je paradigma za likovnost. Tako zapravo svaka sakralna likovnost i umjetnost općenito svoje ishodište i svoj krajnji uvir nalazi u Kristu. U povezanosti s Kristom čovjek je povezan s Bitnim, s Beskonačnim. Neizrecivost Beskonačnog upravo u konačnom po Utjelovljenju postaje izrecivom, vidljivom, opipljivom - stvarnom. Tu stvarnost Mak Dizdar sjajno izriče izrazom: »u vremenu se ovremeni«. Sva daljnja teološka kao i likovna povijest plod je te temeljne vjere. To je, međutim, vrlo hrabra vjera koja je imala svoje velike oponente (arijanstvo, doketizam i drugi) pa ne čudi da je tijekom stoljeća sakralno slikarstvo dospjelo u teške kušnje (ikonoklazam koji je trajao više od jednog stoljeća, od 726. do 843.). Ipak II. nicejski sabor (787.) jasno se opredijelio za ikonoduliju, odnosno za čašćenje svetih slika. U predavanju se polazi od tih premisa i zorno se, posebice na slikama Krista i još posebnije na prikazima Presvetoga Trojstva analizira utjelovljena Beskonačnost koja i pored jasnih objava ipak ostaje Tajna (trinitarnost kao paradigma za Tajnu, a Tajna za Beskonačnost).

Anton Šuljić, dipl. theol. prof.
Kršćanska sadašnjost
Vrhovec 29; 10000 Zagreb
anton.suljic@gmail.com

Amir Muzur

»Besmrtnost, mozak i ljudski vijek«

Polazeći od novijih znanstvenih interpretacija fenomena starenja i umiranja, izlaganje raščlanjuje teorijske mogućnosti produžavanja ljudskog vijeka, reevaluirajući ključne odrednice definicija »starenja« (kao »oštećivanja«, »propadanja«, »trošenja«, odnosno genski programiranog procesa) i »smrti« (kao prestanka procesa starenja odnosno gubitak karakteristika života). Razmatraju se suprotstavljeni stavovi suvremene znanosti o navodnom »platou« od oko 125 godina kao maksimalnom trajanju životnog vijeka čovjeka, odnosno inicijative koje najavljuju, do 2045., transplantaciju mozga i stvaranje »avataara« kao bića koja će prevladati čovjekovu smrtnost.

Prof. dr. sc. Amir Muzur

Medicinski fakultet i Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci

B. Branchetta 20, 51000 Rijeka

amir.muzur@medri.uniri.hr

Mario Tomljanović

»Duhovnost i beskonačno: duhovni život pod znakom vječnosti«

Neki se i u našem vremenu, poput filozofa André Comtea, zanimaju za duhovnost bez Boga. Budimo toliko slobodni da im postavimo ključno pitanje: može li duhovnost egzistirati bez Boga? U kršćanskom smislu je nemoguće pozitivno odgovoriti na to pitanje.

Zašto započinjemo s ovom tezom i čemu ovakav početak kada se u našem naslovu niti jednom riječju ne spominje Bog.

Dolazimo do središnje misli našega predavanja: možemo li o Bogu «razmišljati» a da ne gajimo nadu prema vječnosti. Ovom našom postavkom dodirujemo tri važna pojma našega predavanja: Bog, kršćanska duhovnost i vječnost.

Predavanje »Duhovnost i beskonačno – duhovni život pod znakom vječnosti« imamo namjeru prikazati s tri misli:

1. Boetije (Boecije) je definirao vječnost kao »savršen posjed beskonačnog života«. Takva se definicija, naravno, ne odnosi na nikoga osim Boga. Vječnost nije jednostavna negacija vremena s obzirom na Boga, nego njegova punina, veličanstvenog, nezamislivo bogatog i preplavljenog života kao Oca, Sina i Duha Svetoga. U ovom dijelu cilj nam je o Bogu promišljati kao o početku svega stvorenoga: »Prije nego se rodiše bregovi, prije nego postade kopno i krug zemaljski, od vijeka do vijeka, Bože, ti jesi!« (Ps 90, 2).
2. Prvo značenje riječi duhovnost je svojstvo onoga što je duhovno. No, neosporno je da smo u našoj tjelesnosti samo ljudi i, dok smo ovdje, razvijamo vezanost za ljepotu komuniciranja koja nam se nudi. Duhovnost kršćanina vezana je za put prema vječnosti po duhovnoj izgradnji. U drugom dijelu ideja vodilja jest razvijati misao koja povezuje Boga i čovjeka u objavljenoj Istini, Isusu Kristu: »Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni« (Iv 3,16).

3. Potvrđujemo ideju nekih teologa kada poučavaju da vrijeme postoji samo u »zagrljaju« vječnosti. Vječnost obuhvaća vrijeme na svim stranama, prethodi, prati i ispunjava. Sa zaključnom trećom misli potvrđujemo da se Vječnost proučava, proživljava i dostiže upravo na životnom putu.

vlč. dr. sc. Mario Tomljanović
Teologija u Rijeci
Tizianova 15
mariotomljan@net.hr

Nikola Vranješ

»Od konačnog prema beskonačnom u pastoralnom djelovanju Crkve. Prema novoj teološko-pastoralnoj paradigmi«

Konkretni pastoralni angažman crkvene zajednice uvijek je obilježen napetošću između elemenata konačnosti i ograničenosti sadašnjeg zemaljskog okvira djelovanja i upućenosti na dimenziju beskonačnosti kojoj je cijelo djelovanje usmjereno. Pastoral je u službi beskonačnog; u službi povezivanja ljudi s Bogom koji je beskrajn i neograničen. Vječno zajedništvo s Bogom u konačnici je temeljna odrednica praktičnog djelovanja Crkve na zemlji. Samo u toj perspektivi uočljiv je ispravan poredak stvari u odnosu na konačne elemente kojima je pastoral ispunjen. Perspektiva vječnosti i beskonačnosti pokazuje se tako ključnim čimbenikom pravilnog pozicioniranja ograničenih i promjenjivih elemenata djelovanja.

U ovome radu usmjereni smo na teološko-pastoralno razlučivanje odnosa elemenata konačnog i beskonačnog u konkretnom praktičnom crkvenom djelovanju, te na pokušaj ocrtavanja nove teološko-pastoralne paradigme djelovanja, bitno određene obnovljenim i drugačijim pastoralnim pristupima. Potreba za takvom paradigmom, za njezinom teološko-pastoralnom elaboracijom i praktičnom aktualizacijom, osjeća se duže vrijeme i uočljiva je u gotovo svim područjima pastoralna. Današnje izuzetno promjenjive društveno-kulturalne okolnosti potrebu za novom teološko-pastoralnom paradigmom dodatno ističu. Obrisu nove paradigme u ovome radu sagledavaju se u odnosu na ukupno pastoralno djelovanje, pri čemu se posebice ističu neki primjeri iz pojedinih područja djelovanja.

doc. dr. sc. Nikola Vranješ

Teologija u Rijeci

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

nickvranjes@yahoo.com

Organizacijski odbor simpozija

Saša Horvat (Teologija u Rijeci, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu), **Franjo Mijatović** (Teologija u Rijeci, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu), **Amir Muzur** (Medicinski fakultet i Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci) i **Piotr Roszak** (Teološki fakultet (Sveučilište *Nicolaus Copernicus* u Toruńu)

Znanstveni odbor simpozija

Ivan Devčić (Teologija u Rijeci, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu), **Veronika Nela Gašpar** (Teologija u Rijeci, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu), **Dariusz Kotecki** (Teološki fakulteta Sveučilišta *Nicolaus Copernicus* u Toruńu.), **Josip Oslić** (Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu), **Tomislav Rukavina** (Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci) i **Alan Šustić** (Fakultet zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci)

Na financijskoj potpori koja je omogućila održavanje ovog skupa zahvaljujemo Primorsko-goranskoj županiji, Riječkoj nadbiskupiji, Fakultetu zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci, Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci – Katedri za društvene i humanističke znanosti u medicini i Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu – Teologiji u Rijeci.